

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Πολιτεία ή ανάγκη;

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΡΑΓΚΑΚΗΣ

Πριν από μερικά χρόνια κανένας ίσως από όσους ασχολούμαστε με τη διαχείριση ιστορικών αρχείων δεν θα μπορούσε να σκεφθεί ότι θα έφτανε μια χρονική στιγμή κατά την οποία η επιτόπια έρευνα σε φακέλους και τεκμήρια θα αντικαθίστατο από πλοήγηση σε ιστοσελίδες, ηλεκτρονικούς καταλόγους και ψηφιοποιημένα τεκμήρια, μέσω του Διαδικτύου. Όσο και αν αυτό φαντάζει υπερβολικό ή ουτοπικό, η ταχύτατη εξέλιξη των νέων τεχνολογιών και η πληρέστερη γνώση και αξιοποίησή τους συγκριτικά με το παρελθόν στη διαχείριση και αξιοποίηση των ιστορικών τεκμηρίων, είναι ενδεικτικά του γεγονότος ότι το Διαδίκτυο θα αποτελέσει ισχυρό «εργαλείο» πολλαπλής χρησιμότητας στο άμεσο μέλλον.

Σε ποιο επίπεδο βρίσκονται σήμερα τα αρχεία σε σχέση με την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών και ιδιαίτερα του Διαδικτύου; Ποιες είναι οι προϋποθέσεις που είναι ανάγκη να πληρούν προκειμένου να αξιοποιηθούν ποιοτικά τις δυνατότητές του; Ποια είναι τα πλεονεκτήματα που θα ανακύψουν για τα αρχεία από την αξιοποίηση του Διαδικτύου και ποιους σκοπούς τους μπορεί να εξυπηρετήσει; Το Διαδίκτυο μπορεί να αξιοποιηθεί μόνο ως μέσο προβολής των αρχείων και των τεκμηρίων τους ή μπορεί να αποτελέσει και αξιόπιστο εργαλείο έρευνας στο αρχειακό υλικό για τον χρήστη του, μέσω ιστοσελίδων; Μπορούν οι δυνατότητες των νέων τεχνολογιών να υποκαταστήσουν –και σε ποιο βαθμό–

την άμεση επαφή του ερευνητή με το αρχειακό υλικό και τη διαλεκτική σχέση του με τον αρχειονόμο;

Μέσω των ερωτημάτων αυτών, θα επιχειρηθεί εδώ μια πρώτη προσέγγιση σε ένα ζήτημα το οποίο θα μας απασχολήσει πιεστικότερα και θα αποτελέσει ζωτικής σημασίας προβληματισμό στο άμεσο μέλλον.

Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Σήμερα στη χώρα μας μόνο το 14% του πληθυσμού χρησιμοποιεί το Διαδίκτυο, ποσοστό ιδιαίτερα χαμηλό, το οποίο όμως εν μέρει δικαιολογείται από το υψηλό κόστος αγοράς και συντήρησης ενός προσωπικού υπολογιστή και των τελών σύνδεσής του στο Διαδίκτυο. Αντίθετα, το ποσοστό των χρηστών μεταξύ των νέων (15-25 ετών) ανέρχεται στο 45-55% του συνόλου, με έντονα αυξητικές τάσεις. Μια γρήγορη περιήγηση στους διαδικτυακούς τόπους της Ελλάδας μας οδηγεί στη μελαγχολική διαπίστωση ότι λιγότερο από το 1/3 του συνόλου των αρχείων έχουν σχετικές ιστοσελίδες. Το μεγαλύτερο δε μέρος αυτών ανήκουν σε ιδιωτικούς φορείς (ιδρύματα, αρχεία προσωπικοτήτων κ.λπ.), σε καμία περίπτωση όμως δεν είναι – και δεν μπορούν να είναι – αντιπροσωπευτικά δείγματα της ευρύτατης πολιτιστικής κληρονομιάς και ιστορίας της χώρας. Οι φορείς διαχείρισης και διάθεσης στο ευρύ κοινό τεκμηρίων της ελληνικής ιστορίας και παράδοσης και ταυτόχρονα πολύτιμες πηγές πληροφοριών αυτού του είδους δεν συμμετέχουν και δεν αξιοποιούν τις δυνατότητες του διαδικτύου σήμερα.

Είναι γεγονός ότι οι ταχύτατες και σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα βελτιούμενες εξελίξεις στον τομέα των νέων τεχνολογιών εν γένει

έχουν προκαλέσει στα αρχεία έναν εύλογο σκεπτικισμό και μια έντονη δυσπιστία για το σκοπό και τα αποτελέσματα της ένταξής τους σε αυτήν τη διαδικασία «ψηφιακοποίησης» του περιεχομένου τους. Ο σκεπτικισμός αυτός δικαιολογείται εν μέρει από το γεγονός ότι σήμερα το Διαδίκτυο βρίσκεται, σε παγκόσμια κλίμακα, σε ένα μεταβατικό στάδιο. Η μετάβαση αυτή έχει σχέση τόσο με τα τεχνικά χαρακτηριστικά και τις δυνατότητές του (μεγαλύτερες ταχύτητες, διακίνηση μεγαλύτερων σε όγκο αρχείων, συμβατότητα κ.λπ.) όσο και με τον επαναπροσδιορισμό του τρόπου και του σκοπού της αξιοποίησής του (ανανέωση και εμπλουτισμός του περιεχομένου του, άνοιγμα σε νέες θεματικές, αύξηση των χρηστών του, κ.λπ.). Ενώ λοιπόν ο σκεπτικισμός αυτός είναι εν μέρει δικαιολογημένος, η αδράνεια και η αποχή από τις εξελίξεις είναι αδικαιολόγητη και επικίνδυνη. Κι ενώ ο σκεπτικισμός, ο οποίος στηρίζεται στην τεχνική μετάβαση και κατά συνέπεια στην ασάφεια της μελλοντικής του μορφής είναι δικαιολογημένος, καθώς συνδέεται άρρηκτα με τα οικονομικά δεδομένα του κάθε οργανισμού προκειμένου να παρακολουθήσει αυτήν την διαδικασία, οι αμφιβολίες για τους σκοπούς και τα οφέλη της δημιουργίας μιας ιστοσελίδας μοιάζουν ψευδοδίλημμα: η σοβαρή κρίση η οποία έπληξε τα δύο τελευταία χρόνια τις μεγάλες διαδικτυακές πύλες (portals) απέδειξε –πέραν των άλλων– ότι το Διαδίκτυο δεν μπορεί να αξιοποιηθεί μόνον ως εμπορικό εργαλείο επιχειρηματικού-κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Φαίνεται να βαδίζει με γοργούς ρυθμούς στην κατεύθυνση της συγκέντρωσης και παροχής πληροφοριών και γνώσης στους χρήστες του, ανταποκρινόμενο στις νέες απαιτήσεις της κοινωνίας της πληροφορίας. Στο νέο αυτό διαμορφούμενο περιβάλλον, τα αρχεία της χώρας μας, εκτός από φορείς διατήρησης της κληρονομιάς μας, είναι ανάγκη να λειτουργήσουν και ως πηγές παροχής πληροφοριών για το παρελθόν και μάλιστα αξιόπιστων και επιστημονικά τεκμηριωμένων. Η συνειδητοποίηση αυτής της μετάβασης θα συμβάλει στη ικανοποίηση του αιτήματος για απρόσκοπτη πρόσβαση των χρηστών στη ζητούμενη πληροφορία, ενώ η επιστημονική της τεκμηρίωση είναι ισχυρό πλεονέκτημα

και συμβάλλει στην γενικότερη αναβάθμιση του ρόλου του ίδιου του Διαδικτύου, το οποίο έχει σήμερα ανάγκη την τεκμηρίωση και την αξιοπιστία. Πρόκειται λοιπόν για μια σχέση αμφίδρομη και μια διαδικασία κατά την οποία πλεονεκτήματα και αδυναμίες αλληλοσυμπληρώνονται εποικοδομητικά.

Τα αρχεία δεν «κινδυνεύουν» από το Διαδίκτυο. Αντίθετα, προβάλλουν το έργο τους μέσω αυτού και εξυπηρετούν καλύτερα τους χρήστες τους (βλ. και παρακάτω). Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι έστω και σε αυτή τη μεταβατική διαδικασία στην οποία βρίσκεται το Διαδίκτυο, τα αρχεία είναι ανάγκη να ενταχθούν ενεργά και να προσαρμοστούν όσο το δυνατόν ταχύτερα. Μέσα από τη διαδικασία αυτή, είναι απολύτως λογικό και απαραίτητο να αναπροσαρμόσουν και οι ίδιοι οι φορείς τη στάση τους απέναντί του αλλά και να συμβάλουν με τις δικές τους δυναμικές στην εξέλιξη και βελτίωσή του.

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

Τα πλεονεκτήματα τα οποία ανακύπτουν για τα αρχεία από την αξιοποίηση του Διαδικτύου με την λειτουργία ιστοσελίδων τους είναι προς δύο κύριες κατευθύνσεις: της προβολής και της χρήσης τους.

Όσον αφορά την προβολή των αρχείων και των τεκμηρίων που τηρούν μέσω των ιστοσελίδων τους, το άνοιγμα μιας ιστοσελίδας σημαίνει και άνοιγμα στην κοινωνία. Άνοιγμα όχι μόνο στο 14% που σήμερα χρησιμοποιεί το Διαδίκτυο –που από μόνο του φαίνεται ισχυρό «target group»– αλλά στο ποσοστό που θα αυξηθεί ποσοτικά και ποιοτικά τα επόμενα χρόνια με ταχύτατους ρυθμούς. Αύξηση η οποία είναι νομοτελειακή λόγω της μείωσης του κόστους αγοράς προσωπικού υπολογιστή και των τελών σύνδεσης (που είναι ήδη ορατά) και της μεγαλύτερης εξοικείωσης του κοινού με τις νέες τεχνολογίες. Στην προσέλκυση αυτού του κοινού είναι ανάγκη να στοχεύσουν και τα αρχεία της χώρας. Μεγάλο στοίχημα αποτελεί η προσέλκυση και το «άνοιγμά» τους σε ένα ολοένα και αυξανόμενο «target group», αυτό των

νέων, που ήδη σήμερα χρησιμοποιούν σε μεγάλο βαθμό το Διαδίκτυο όχι μόνο για ψυχαγωγία αλλά και για απόκτηση γνώσεων και πληροφοριών. Μέσω του Διαδικτύου, οι οργανισμοί διαχείρισης ιστορικών τεκμηρίων έχουν τη δυνατότητα να αναδείξουν τον εκπαιδευτικό τους χαρακτήρα και τη συμβολή τους στη διαδικασία απόκτησης γνώσεων για την ιστορία και τον πολιτισμό μας. Όλες οι βαθμίδες της δημόσιας και ιδιωτικής εκπαίδευσης σήμερα εκσυγχρονίζονται και αποκτούν πρόσβαση στο Διαδίκτυο, ενώ οι μαθητές εξοικειώνονται με τη χρήση νέων τεχνολογιών και τη συλλογή στοιχείων για εργασίες, εκθέσεις κ.λπ. Η εγκυκλοπαίδεια του παρελθόντος σήμερα τείνει να αντικατασταθεί (και σε μεγάλο βαθμό αυτό έχει συντελεστεί) από ψηφιακό εκπαιδευτικό περιεχόμενο.

Περαιτό είναι δε να αναφερθεί ότι το έργο ενός αρχείου προβάλλεται με τον καλύτερο –και οικονομικότερο– δυνατό τρόπο, τόσο εντός της χώρας όσο και εκτός αυτής. Αυτό ευνοεί την προβολή της ιστορικής μας κληρονομιάς στις νέες γενιές αλλά και σε κάθε ενδιαφερόμενο, ενώ ταυτόχρονα ευνοεί την ανάπτυξη συνεργασιών φορέων με κοινό αντικείμενο και σκοπούς σε άλλες χώρες, προωθώντας έτσι τις επιστημονικές - πολιτιστικές ανταλλαγές. Συνακόλουθα, μέσω της συμμετοχής στη διαδικασία αυτή αναπτύσσεται υγιής ανταγωνισμός μεταξύ των αρχείων στην Ελλάδα και το εξωτερικό, όσον αφορά την οργάνωση των εργασιών και την παροχή υπηρεσιών προς τους χρήστες τους.

Ιδιαίτερα δε για τους χρήστες και την προσέλκυσή τους από τα αρχεία, το Διαδίκτυο προσφέρει ιδιαίτερα σημαντικά πλεονεκτήματα. Πέραν των γενικών πληροφοριών που αποκομίζει από μια ιστοσελίδα ο χρήστης της, μπορεί να το χρησιμοποιήσει και για ερευνητικούς σκοπούς. Μέσω ηλεκτρονικών καταλόγων που περιγράφουν τις συλλογές, τις σειρές, τους φακέλους και το περιεχόμενο των τεκμηρίων που διαχειρίζεται ο οργανισμός, ο χρήστης αποκτά τη δυνατότητα εποπτείας της θεματικής και του όγκου του αρχειακού υλικού που διατίθεται προς έρευνα. Η παροχή δυνατότητας θεματικής, χρονολογικής ή άλλης αναζήτησης δίνει επίσης τη δυνατότητα

στον χρήστη να εντοπίσει την ενότητα που τον ενδιαφέρει, τον σχετικό φάκελο τεκμηρίων ή ακόμα και τα ίδια τα τεκμήρια που τον ενδιαφέρουν, εξοικονομώντας χρόνο και χρήμα. Αυτός ο τρόπος πρόσβασης θεωρείται ιδανικός για χρήστες οι οποίοι βρίσκονται μακριά (στην Ελλάδα και το εξωτερικό) από την έδρα του αρχείου, για χρήστες οι οποίοι λόγω του αντικειμένου της έρευνάς τους είναι ανάγκη να αναζητήσουν υλικό σε περισσότερους από έναν φορείς μέσα σε περιορισμένο χρονικό διάστημα, για χρήστες με ειδικές ανάγκες κ.λπ.

Η υιοθέτηση μιας τέτοιας διαδικασίας αποφέρει εξάλλου εξαιρετικά πλεονεκτήματα και για την εσωτερική λειτουργία των αρχείων: το ανθρώπινο δυναμικό το οποίο είναι επιφορτισμένο με την καθοδήγηση - εξυπηρέτηση του κοινού απαλλάσσεται ή υποβοηθείται, εξυπηρετώντας χρήστες που έχουν μερική ή ολική εποπτεία του αρχειακού υλικού το οποίο διαχειρίζονται και μπορεί να μειωθεί, περιορίζοντας έτσι το κόστος απασχόλησης. Η πρακτική αυτή εξοικονομεί επίσης χρόνο και αξιοποιεί καλύτερα το έμψυχο δυναμικό ενός αρχείου: στην καλύτερη περίπτωση, το έμψυχο δυναμικό μπορεί να απασχοληθεί και να απορροφηθεί στην τέλεση άλλων καθηκόντων ανάλογα με τις υπάρχουσες ανάγκες, οι οποίες για φορείς όπως τα αρχεία είναι πάντοτε αυξημένες.

Τέλος, καλαίσθητες και ανανεώσιμες ιστοσελίδες αρχείων αποκτούν σταθερό κοινό και συχνή επισκεψιμότητα, γεγονός ιδιαίτερα σημαντικό για τη βιωσιμότητα και τη συνέχεια του έργου και των σκοπών των αρχείων. Το κοινό αυτό είναι σχεδόν σίγουρο ότι θα προχωρήσει και σε πραγματοποίηση επίσκεψης στο χώρο όπου στεγάζεται το αρχείο, ενώ και στην περίπτωση της επιτόπιας έρευνας είναι βέβαιο ότι θα χρειαστεί λιγότερο χρόνο, τουλάχιστον για να εντοπίσει το ζητούμενο υλικό.

ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

Η δημιουργία μιας ποιοτικής και χρηστικής ιστοσελίδας ενός αρχείου (όπως και κάθε άλλης)

παρουσιάζει ιδιαιτερότητες, καθώς η σχετική απόφαση είναι ανάγκη να συνάδει και με την πλήρωση ορισμένων προϋποθέσεων, πολύ συγκεκριμένων :

- Η βασικότερη προϋπόθεση για την υλοποίηση του εγχειρήματος της δημιουργίας ιστοσελίδας είναι η βούληση, η συνειδητοποίηση της αναγκαιότητας και ο ξεκάθαρος ορισμός της κατεύθυνσης και του σκοπού που θα εξυπηρετήσει η λειτουργία της.
- Ανθρώπινο δυναμικό εξειδικευμένο και εξοικειωμένο στη χρήση και τα πλεονεκτήματα γενικότερα των νέων τεχνολογιών και ειδικότερα του Διαδικτύου.
- Επενδύσεις σε τεχνολογικό εξοπλισμό και πρόβλεψη δυνατότητας συντήρησης και ανανέωσής του, ανά τακτά χρονικά διαστήματα και ανάλογα με τις εξελίξεις της τεχνολογίας.
- Επεξεργασία του αρχειακού υλικού σε ηλεκτρονικό-ψηφιακό περιβάλλον και δημιουργία βάσης δεδομένων, με γνώμονα τα κοινώς αποδεκτά αρχειακά πρότυπα.
- Κανόνες και αρχές διαχείρισης και εξαγωγής δεδομένων προσβάσιμων στους χρήστες στο Διαδίκτυο, με βασικό κριτήριο τον ισχύοντα κανονισμό πρόσβασης στο αρχειακό υλικό. Έλεγχος και ανανέωση της ιστοσελίδας αλλά και της βάσης δεδομένων από εγκεκριμένο προσωπικό του αρχείου.
- Αναζήτηση οικονομικών πόρων απαραίτητων για τη δημιουργία, φιλοξενία και συντήρηση της ιστοσελίδας με τη μορφή δωρεών ή κρατικών (και κοινοτικών) επιχορηγήσεων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ο προβληματισμός (ή η αποχή από αυτόν) των αρχείων σχετικά με το θέμα σήμερα δεν βασίζεται μόνο στις περιορισμένες οικονομικές τους δυνατότητες ή την κρατική αδράνεια, που είναι και τα δύο δεδομένα. Συνοδεύεται και από άγνοια ή περιορισμένη συνειδητοποίηση των πλεονεκτημάτων που ανακύπτουν από τη χρήση των νέων τεχνολογιών και του Διαδικτύου στη διαχείριση και προβολή των

τεκμηρίων που τηρούν, γεγονός ιδιαίτερα ανησυχητικό. Τα αρχεία είναι μέρος της κληρονομιάς της χώρας, και η αποτύπωση του ιστορικού της «γίνεσθαι» ανά τους αιώνες και η τήρησή τους από τους φορείς που έχουν αναλάβει αυτή την αποστολή είναι καθήκον το οποίο επιτελείται με τον καλύτερο τρόπο, πολλές φορές μέσα από αντιξοότητες και περιορισμούς. Στο μεταίχμιο μιας νέας εποχής με εξαιρετικές τεχνολογικές δυνατότητες και ευκαιρίες αξιοποίησής τους, τα αρχεία είναι ανάγκη να ανταποκριθούν με την ίδια ευθύνη, όπως εδώ και πολλά χρόνια κάνουν, χωρίς προκατάληψη και φόβο.

Μια ιστοσελίδα σήμερα δεν είναι περιττή πολυτέλεια για φορείς όπως τα αρχεία αλλά αναγκαιότητα συνυφασμένη με την ενεργό συμμετοχή τους στην εξέλιξη της κοινωνίας, προς την οποία τελικά απευθύνονται. Ο βαθμός προσαρμογής τους στη χρήση των νέων τεχνολογιών είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με την αξιοποίηση του υλικού που τηρούν και την προβολή του στο ευρύ κοινό. Η συμμετοχή τους άλλωστε στη μεταβατική διαδικασία στην οποία βρίσκεται το Διαδίκτυο θα είναι πολύτιμος αρωγός στη συλλογή εμπειριών και την καλύτερη προετοιμασία τους σήμερα, προκειμένου να ενταχθούν ομαλά στον ψηφιακό κόσμο ο οποίος θα ανοιχθεί στο σύντομο μέλλον και θα είναι αμείλικτος.

Το Διαδίκτυο είναι «εργαλείο» και ως τέτοιο πρέπει να αντιμετωπίζεται από τα αρχεία. Καμία τεχνολογική εξέλιξη δεν είναι δυνατόν να υποκαταστήσει τη «μαγεία» της άμεσης επαφής του χρήστη τόσο με τα τεκμήρια όσο και με τον άνθρωπο - αρχειονόμο που έχει αναλάβει το έργο της καθοδήγησής του. Η συνειδητοποίηση αυτού ακριβώς του αυτοπεριορισμού της δύναμης του Διαδικτύου από τους αρχειονόμους και τα αρχεία θα αποτελέσει την απαρχή της έναρξης και εξέλιξης του διαλόγου για την πρόκληση αυτή.

Ο Δημήτρης Φραγκάκης
είναι Αναπληρωτής Γενικός Διευθυντής
Ιδρύματος Κωνσταντίνος Κ. Μητσοτάκης